

Неповторимият Радичков

85 години от рождението и 10 години от смъртта на нетрадиционния български творец

Йордан Радичков

Йордан Радичков заема уникално място в българската литература и култура. Ненадминат майстор на късия разказ и неподражаем драматург, представител на магическия реализъм, той е едно от емблематичните имена в новата българска литература, отличаващ се със самобитния си стил и запомнящите се „крилати“ фрази.

Талантливият писател е роден на 24 октомври 1929 год. в с. Калиманица, Монтанско. Той е творец, за когото не важат правилата и традициите в литературата, създател е на алтернативите. Затова неговото творчество е обект на изключителен интерес. И никак не е случайно, че е номиниран два пъти за Нобелова награда за литература. Неговите произведения са преведени на над 37 езика, издадени са в над 50 страни по света. „Когато споменем името му, пред нас като кълбо изплува един пъстър, фантастичен, реален, абсурден, жив свят – изключително български, наш свят“.

В прозата на Радичков се дочуват далечни гласове, избликуват древни образи, появяват се поверия, митове, представи, идващи от хилядолетния народен живот. И с някаква „карнавална стихийност и пъстрота“

те се смесват с нови явления и представи, с плодовете и горчилките на цивилизацията. Сякаш за да извлече от небитието своето потопено под водите родно село, писателят създава в духа си въображаемото село Черказки и на негова територия разгръща своя специфичен радичковски сюрреалистичен свят.

„Надарен с метафорично мислене, той гледа на човека и света с привидно наивния поглед на дете, и вижда великото и възвишеното в баналните, смешните, дребните неща, разкрива абсурда, характерен за доста човешки дела.“

Съзнанието на читателя е обхванато от един изключителен хуманизъм, свързан с вълшебното битие на обикновения човек, където оригинално се пресичат два свята – на материалното и магическото. А оттам изплуват причудливите образи на верблуди и всевъзможни създания, плод на безграничната фантазия на твореца.

Многолик, многозначен, магичен, светът на Радичков е едно дишащо битие.

Той въвежда „суматохата“ като ключова дума в прозата си и около нея създава невероятни истории, изпълнени с абсурди, с измислици,

с трагикомични ситуации.

„Суматохата изключва равномерното движение по права линия, рязкото разграничение между минало и настояще. За писателя битието е в динамични и непривидими изменения; то е уповащо и унищожавашо, но винаги интересно.“

В жанрово отношение прозата на Радичков е в широк диапазон – многолика и завладяваща. В нея се редуват очерци, анекдоти, фейлетони, притчи, разкази, новели, повести, романи. Но писателят е в стихията си със своите фантасмагорични предания, вярвания и „страшни“ истории. С тях той разкрива един чуден свят, в който читателят се пренася с удоволствие и любопитство.

„Барутен буквар“, „Всички и никой“, „Ние, вработетата“, „Плява и зърно“, „Как така“, „Малки жабешки истории“ са само малка част от произведенията на Радичков.

Разказите му са свързани помежду си с внушението за отваряне на хоризонти пред човешкия поглед, за преобръщането на видимата йерархия – небето е свалено върху искрящата снежна земя, самата земя е уподобена на небе, осеяно от светлини.

В „Свирепо настроение“, а и в другите книги с разкази на Радичков, природата присъства не във веществения си облик, а като изразител на духовните измерения на душата. Природното във всичките му форми се отъждествява с човешкото.

Във „Верблюд“ повествователят установява всеприсъствието на верблюда – във времената, в галактиката, в пространството на старите черказки: дори „който може да погледне в слънцето, ще види в неговото око верблюд.“ Верблюдът винаги стои в „ъгълчето на окоето“, за да държи будно човешкото съзнание и да не потъва то в ограничените всекидневни обяснения за живота.

„Радичков е немислим като писател във от постоянното му учудване от

живота, от магията на съществуването. При него всичко е интересно и всичко е безгранично.“

Прозата му е оцветена в прекрасни багри, в нея бликат жизнерадост, тържественост, празничност.

„Ту трагическа, ту комическа, тази празничност е породена от писателското желание да разказва „красиви приказки на човечеството“.

А те са умело преплетени с иносказанието, и с вижданията на автора за живота – сложен и несправедлив. Затова и самият Радичков признава в „Ноев ковчег“ : „Аз и досега не знам дали животът се е получил и ще може ли един ден изобщо да се получи.“

От това свое „незнание“ той прави „опитите си за летене“ в пространствата на мечтата и фантазията. И се опитва да разгадае същността на света, представен като творение на бога и сатаната.

„Писателят знае, че никога няма да проникне докрай в тайните му, още повече че и сам създава свои тайни. По този начин той примамва читателите по пътищата на героите и размишленията си.“ И те тръгват – в „Опит за летене“ тяхното желание да се издигнат над Аврамови колиби, т.е. над властта на дребното и нищожното, е своеобразен подвиг. Едни от тях попадат на вълк, други – на баражен балон, трети на круша дивачка, от която не може да се слезе поради охрана от побесняло куче, та се изкарва на нея четири годишни времена, или целия цикъл на човешкия живот.“ „Лазарица“ / Героите в „Суматоха“ са персонафикации на определени нравствени същности. На Араламби „араламбенето“ му е стихията, джанбазите се надлъгват и наддумват. Всеки прилича на пъстра кукерска маска, а изненадата докрай съпровожда разкриването на всеки образ.

Посетителите на селската кръчма от „Януари“ са мъдrecи, своеобразни философи, които се считат задължени да мислят и за собственото си битие, както и за това на цялото село – странно, причудливо, но и егоистично поведение, разкрито от Радичков с хаплива ироничност.

В „Ние, врабчетата“ птичий свят представя цяло човешко общество, което „тайнственото око на всемира

наблюдава и дебне какво прави.“

А в „Образ и подобие“ е разказана притчата за властника и последствието от неговото скудоумно владичество.

Това е Радичковият театър – пълнозрелище и празнично тържество на човешкия дух, изпълнено с мъдрост и поезия.

„Йордан Радичков внесе на сцената живия, езически дух на търсенето и типично българското любопитство към живота и света.

Той дръпна завесата на тайнственото

и мистичното и го замени с високия и увлекателен човешки смях.

Той изрази всичко това чрез един език, в който звучат забравени народности думи, пълни с мелодиката и красотата на народното езиково творчество, с онази музика, която сякаш преди Радичков беше отдавна заглъхнала. За да се превърне и митът в част от реалното съзнание на човека.“

Снежана Таскова

Думите на Радичков:

„Човек е дълго изречение, написано с много любов и вдъхновение, ала пълно с правописни грешки.“

„Трудните уроци са по-мъдри и по-благодарни за човека от лесните – това сам съм го изпитал и го знам от опит. Лесният урок се усвоява с леснина и от него почти нищо не научавате. Трудният урок иска много пот, но пък като усвоите урока, за цял живот ще ви държи влага.“

„Ако вие, деца, някъде по пътя си срещнете птича перушина, недейте я отминава. Повдигнете я от земята и я пуснете да полети и тя ще ви бъде много признателна. Защото една птица може да бъде мъртва, но перата ѝ са винаги живи. Недейте отминава нашата птича перушина, недейте отминава спомена на нашия живот, а го съживявайте!“ („Ние, врабчетата“)

„Дано бог ни запази от чужди държави! Какво биха казали чуждите държави: Нямате ли си вие държава да хвърчите из нея, ами сте се юрнали, ще кажат, да хвърчите по нашите държави!“ („Опит за летене“)

„Много често съм се замислял как да убием мухата и трябва ли да изтребваме всички мухи? Ако един човек е за женене, да се жени, защото няма начин да изтреби мухата в себе си; той само ще страда от гъдела на тая муха, без да може да се спаси от нея. Понякога си мисля дори, че някаква муха е завъртяла главата на Галилей, за да каже, че Земята се върти. Пък Земята наистина се върти.

Трябва ли тогава да убием мухата!“ („Убий мухата!“)

„– Всяка работа е такава. Като я хванеш, не можеш да я оставиш на средата на пътя.

– А бе аз знам, че е така. Ама то туй не е като жена да я хванеш, пък да не я изпускаш.

– То и жената не е чак толкова сигурна – каза братът на Петър Маринков. – Като сапуна е тя.

– Не знам дали е като сапуна. Пък може и като сапуна да е.

– Същата е – каза братът, който, макар и позастарял, още не бе женен, но бе имал работа с една жена и тъкмо заради това мислеше, че познава жените.

– Не виждаш ли, че сапунът, когато най-добре го стискаш, най-лесно се изплъзва из ръцете ти. Колкото повече го стискаш, толкова повече се изплъзва.“ („Свирепостта“)

„Есента баща ми умря и тогава аз продължих да сея лъвовете в нивата и да жъна зайци от нея. Съседите известно време се смяха, че сея лъвовете, а жъна зайци, но после престанаха да се смеят и взеха да ме гледат накриво. Откъде-накъде, викаха те, ние ще сеем леща, а той ще сеем лъвовете! Той да не би да е по-горе от нас! За да угодя на съседите, се отказах от лъвовете и почнах и аз да сея леща. Тогава те почнаха да се смеят и да говорят зад гърба ми, че не става човек от мене. Баща му, викаха те, сееше лъвовете, а тоя седнал да сеем леща. Тогава разбрах, че не трябва да слушам съседите. Сей лъвовете, милостиви читателю, та макар и да жънеш зайци! Може би един ден съдбата ще те възнагради и сред мършавите зайци в твоята нива ще те срещне спокойно лъвът. Бог да те благослови!“ („Домашна тетрадка“)